

Designing a Resilience Management Model for Human Resources During Corona Pandemic Conditions based on Islamic Teachings Using Fuzzy SWARA

ARTICLE INFO

Article Type
Analytical Review

Authors

Nazanin Pilevari^{1*}
Nadi Alizadeh²

How to cite this article

Nazanin Pilevari, Nadi Alizadeh, Designing a Resilience Management Model for Human Resources During Corona Pandemic Conditions based on Islamic Teachings Using Fuzzy SWARA, *Journal of Quran and Medicine*. 2021; 5(4): 50-57.

1. Associate Professor and Faculty Member of Islamic Azad University, West Tehran Branch (Corresponding Author).
2. Assistant Professor, Department of Computer, Noor Branch, Mahmoud Abad Center, Islamic Azad University, Mahmoud Abad, Iran.

ABSTRACT

Purpose The aim of this study was to design a human resource resilience management model in the context of the corona epidemic based on Islamic teachings with fuzzy riding.

Material and Methods: The present research is a practical research in terms of purpose and descriptive in terms of the design, and the opinions of thirty religious experts who were familiar with administrative and organizational issues have been used in its implementation process. These people were selected and investigated by snowball method.

Finding: To present a resilience management model, twenty components are identified from four dimensions of financial-economic resilience, physical-biological resilience, cultural-social resilience and psychological-spiritual resilience identified, the relevant weighting coefficients are extracted and the submitted proposals based on the said component have been extracted.

Conclusion: According to studies and expert opinion, the resilience dimensions of human resources during Corona disease pandemic in four dimensions and twenty components have been finalized and the weight coefficients of the physical-biological dimension has the highest value (47.97) and the social-cultural dimension the lowest The value (10.15) was obtained.

Keywords: Resilience Management Model, Corona Pandemic, Islamic Teachings, Fuzzy SWARA

* Correspondence:

Address:
Phone: +989122178633
Email: nazanin.pilevari@gmail.com

Article History

Received: 2020/11/27
Accepted: 2021/02/08
ePublished: 2021/03/16

طراحی مدل مدیریت تاب‌آوری منابع انسانی در شرایط همه‌گیری کرونا مبتنی بر آموزه‌های اسلامی با سواری فازی

نازنین پیله‌وری*

دانشیار، گروه مدیریت صنعتی، واحد تهران غرب، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران (نویسنده مسئول).

نادی علیزاده^۲

استادیار، گروه کامپیوتر، واحد نور، مرکز محمود آباد، دانشگاه آزاد اسلامی، محمود آباد، ایران.

چکیده

هدف: هدف از پژوهش حاضر، ارزیابی نقش یاد خدا در حفظ آرامش و سلامت روانی و معنوی انسان در زمان شیوع و همه‌گیری ویروس کووید ۱۹ است.

مواد و روش‌ها: این پژوهش با روش مطالعه کتابخانه‌ای و به شیوه توصیفی-تحلیلی انجام شده است که با مراجعه به متون قرآنی و روایی و علمی داده‌های لازم به دست آمده و مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته است.

یافته‌ها: ویروس کووید ۱۹ و همه‌گیری آن تأثیرات زیادی بر سبک زندگی بشر داشته است. یکی از این تأثیرات، احیای روحیه معنویت‌گرایی و خداجویی است؛ به گونه‌ای که بسیاری از انبای بشر نجات خود از این بلا را تنها در اختیار خداوند متعال می‌دانند. یافته‌ها نشان می‌دهد که توکل، از مصادیق ذکر الهی است و انسان متوکل، با سپردن مشکلات به دست قدرت الهی، بر سختی‌هایی هم چون بیماری کووید ۱۹ فائق می‌آید.

نتیجه‌گیری: ذکر خدا، نیایش و مناجات به درگاه الهی، از عوامل مهم کسب آرامش روانی در زمان شیوع ویروس کووید ۱۹ است. نماز که خداوند در قرآن کریم فرمان به استعانت از آن در برابر مشکلات داده است، از عوامل مهم رسیدن به آرامش روانی محسوب می‌شود و انسان به‌وسیله نماز می‌تواند بر تبعات جسمی و روحی ناشی از شیوع ویروس کووید ۱۹ فائق آید. مشکلاتی از قبیل بیماری‌ها موجب بیدار شدن فطرت بشری شده است و با بیداری فطرت، انسان‌ها می‌توانند با دعا و ذکر الهی، به آرامش روحی و روانی برسند.

کلید واژه‌ها: یاد خدا، ویروس کووید ۱۹، سلامت روانی، آرامش، شیوع.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۹/۰۷

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۱/۲۰

* نویسنده مسئول: nazanin.pilevari@gmail.com

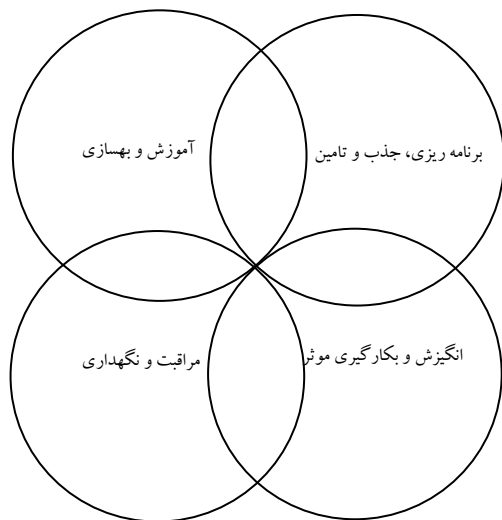
مقدمه

تاب‌آوری، معادل واژه Resilience است. در فرهنگ لغت این کلمه، خاصیت کشسانی، بازگشت‌پذیری و ارتجاعی معنی شده است. در علم فیزیک، تاب‌آوری به معنای جهیدن به عقب است. در واقع افراد تاب‌آور قادرند به عقب بجهند، آن‌ها توانایی زنده ماندن و حتی غلبه بر ناملایمات را دارند.

تاب‌آوری از دهه ۱۹۷۰ به‌وسیله هولینگ (۱)، اکولوژیست مشهور کانادایی و در رابطه با سیستم‌های اکولوژیکی مطرح شد. واژه تاب‌آوری، اغلب به مفهوم «بازگشت به گذشته» به کار می‌رود که از ریشه لاتین Resilio به معنای «برگشت به عقب» گرفته شده است (۲). هولینگ معتقد است؛ تاب‌آوری تداوم روابط و پیوندهای درون یک سیستم را تعیین می‌کند و مقیاسی از توانایی این سیستم برای جذب تغییرات پارامترها و متغیرهای ثابت و متحرک و حفظ بقاست (۱). به نظر هولینگ تاب‌آوری و پایداری، دو ویژگی مهم در سیستم‌های اکولوژیکی هستند. آن و برینت تاب‌آوری را به‌عنوان ظرفیت یک سیستم به‌منظور پاسخ-گویی به اختلال ایجاد شده در آن تعریف کرده و تأکید می‌کند که در سیستم‌های تاب‌آور پس از اعمال تنش و اختلال، ساختار و عملکرد سیستم تغییر نمی‌کند. مشخصه اصلی تاب‌آوری به‌عنوان یک ابزار این است که بهترین مقیاس، مکان و شیوه مداخله را برای رسیدن به حداکثر سود و مصرف حداقل هزینه نشان می‌دهد (۳) در سال‌های اخیر نیز مفهوم تاب‌آوری در ادبیات مدیریت بسیار به کار رفته است.

تاب‌آوری در مدیریت در ابعاد مختلف نظیر تاب‌آوری کسب‌وکار، تاب‌آوری تولید، تاب‌آوری فناوری، تاب‌آوری مالی و غیره مطرح شده و به همان اندازه که در حوزه‌های مذکور مورد تحقیق قرار گرفته در حوزه منابع انسانی مدنظر قرار نگرفته است.

در لابه‌لای معارف و آموزه‌های دینی، مفهوم تاب‌آوری با عبارات متعددی طرح شده است. به‌نظر می‌رسد که در واژه‌هایی دینی چون «صبر» و «توکل» و «ایمان» و حتی «تقوا» مفهوم تاب‌آوری به‌خوبی قابل مشاهده است. ادعای ما این است که دین‌داری و عامل دین و معنویت و مؤلفه‌های کارآمدی چون صبر و توکل و ایمان می‌توانند به تاب‌آور نمودن بیش‌ازپیش جامعه منتج شوند. تعبیر ما از تاب‌آوری به زبان دینی «صابرین» و «جامعه صبور» است. گاه، شخص حقیقی مانند افراد جامعه، صبور و تاب‌آورند و گاه شخص حقوقی مثل سازمان‌ها صبور و تاب‌آور هستند. به نظر می‌رسد میان دین‌داری و نگرش دینی با شکیبایی و تاب‌آوری رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. این مطلب در تحقیقات محققان در جای خود اثبات شده است. (۴ و ۵) پیروی از دستورات و آموزه‌های دینی، زندگی جهت‌دار و هدفمندی در زندگی، می‌تواند شخص را در مواجهه با مشکلات و ناکامی‌ها و بلاها و حوادث و بحران‌های زندگی، شکیبیا و قدرتمند نموده، او را قادر سازد تا آن‌ها را به‌آسانی تحمل نماید و از هم ننگسد و عنان از دست ندهد. این دقیقاً ترجمان مفهوم تاب‌آوری است. وقتی حادثه تلخی مانند شیوع بیماری کرونا و از دست دادن عزیزان رخ دهد، انبوهی از درد، رنج و مشکلات بر سر او آوار می‌شود. داشتن روحیه‌ای مذهبی و دینی

شکل ۱. نظام‌های مدیریت منابع انسانی (۸)

در نگاه اول، چنین به نظر می‌رسد که نظام مراقبت و نگاه‌داشت که فرایندهایی نظیر رفاه، پیش‌گیری و درمان در آن قرار دارد، محل تمرکز مدیران در مقاله با همه‌گیری کرونا بوده و لذا با تقویت این فرایندها شاید بهتر بتوان بر این مسأله غالب شد. اما نظر نگارندگان بر ایجاد هم‌افزایی بین نظام‌های مذکور نظیر آموزش، برنامه‌ریزی، انگیزش و نگاه‌داشت در مدیریت بهینه تاب‌آوری منابع انسانی در شرایط همه‌گیری کرونا تمرکز دارد.

از سوی دیگر تاب‌آوری در آموزه‌های اسلامی را می‌توان این‌چنین تعریف کرد، اگر دین با تمام ابعاد و در کلیت جامع خود، بیان و اجرا گردد، می‌تواند آثار فوق‌العاده‌ای در تاب‌آوری و صبور بار آوردن معتقدینش بر جای گذارد. مفاهیم و آموزه‌های زیر می‌تواند توسط متولیان امر دین و فرهنگ دینی و حاکمیت دینی در جامعه جریان یافته و منتشر گردد. در این میان می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود:

(۱) به هر میزان که می‌توانیم باید به معنادار بودن و هدفمند بودن زندگی و موضوع ایدئولوژی دینی در افراد بپردازیم و آن را عمق ببخشیم.

(۲) زندگی پر از چالش‌ها و سختی‌هاست. اساساً انسان به همراه سختی زاده شده است. (لَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ فِي كَبَدٍ) «به‌راستی که انسان را در رنج آفریده‌ایم». (البلد، ۴) فهم این نکته انسان را صبور می‌کند. باید این نگاه به جامعه منتقل شود. (۶)

(۳) همه‌ی حوادث و اتفاقات عالم هستی به اذن و اراده و خواست حضرت پروردگار انجام می‌شود و حول و قوه، فقط از جانب او و خواست اوست. (وَمَا تَسْقُطُ مِنْ وَرَقَةٍ إِلَّا نَعْلَمُهَا) «و هیچ برگ‌ی فرو نمی‌افتد، مگر [اینکه] آن را می‌دانم». (الأنعام، ۵۹) پس هر چه از دوست رسد، نیکوست! دانستن این نکته مایه آرامش و صبر آدمی و تاب‌آوری بیشتر اوست. (۶)

(۴) در مفاهیم الهیه سخن از پایان سختی‌ها و رسیدن آسانی بعد از سختی‌هاست. (إِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا) «آری، با دشواری، آسانی است». (الشرح، ۶) امید و صبر در سختی‌ها مایه تاب‌آوری بیشتر است. (۶)
(۵) انسان‌های مؤمن مسئولیت‌پذیرند. می‌دانند اصابت برخی بلاها حاصل و نتیجه برخی اعمال آن‌هاست. پس نتیجه کار خود را

و بازیگری، عنصری مقدس به نام «توکل بر خدا» و «رضا به رضای خدا» منجر به این می‌شود که شخص آسیب‌دیده با انعطاف و کشسانی عجیبی در مقابل این حجم از رنج و فشار نشکند و با آرامش بیشتر بر اضطراب‌ها و عواطف منفی خود غلبه کند و شیوه مناسب‌تری برای مواجهه با مشکلات خود بیابد. این اثر، یک مفهوم دینی عمیق است که می‌تواند روان یک فرد را چنان مستحکم نماید که درهم نشکند و تاب بیاورد.

آموزه‌های دینی می‌توانند مهارت‌های خود مدیریتی و تاب‌آورانه را در فرد ایجاد کنند، رشد دهند و به بار نشانند. مفاهیم ارزشمندی مانند «تقوا» یعنی مدیریت بر نفس و «صبر» تنها در عرصه دین می‌توانند درخشند و کارآمدی داشته باشند. جامعه متقی، جامعه‌ای صبورتر و تاب‌آورتر است. (وَاسْتَعِينُوا بِالصَّبْرِ وَ الصَّلَاةِ) (البقرة، ۴۵) «از شکیبایی و نماز یاری جوید»؛ (وَ تَوَاصَوْا بِالْحَقِّ وَ تَوَاصَوْا بِالصَّبْرِ) (و همدیگر را به حق سفارش و به شکیبایی توصیه کرده‌اند) (العصر، ۳)؛ برای این صبر اجر و پاداشی بس عظیم است. (۶) امام صادق علیه‌السلام فرمود: مَنِ ابْتَلِيَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ بِبَلَاءٍ فَصَبَرَ عَلَيْهِ كَانَ لَهُ مِثْلَ أَجْرِ الْفَ شَهِيدٍ هَرِّ مؤْمِنِي بِهِ بِلَايٍ مُبْتَلًا شُود وَ بَرِّ آن شَكِيْبَايِي وَرَزْدَ بَرَايِ او چُونَانِ هَزَارِ شَهِيدِ پَادَاشِ خَوَاهَدِ بُوَد. (۷)

تاب‌آوری، هم بخشی از مرحله بازسازی از مراحل چهارگانه مدیریت بحران و هم جزئی از مرحله آمادگی محسوب می‌شود. اگر مدیریت بحران درصدد ایجاد و حفظ آمادگی جامعه برای پاسخ‌گویی مناسب به حوادث و سوانح است یا اگر می‌خواهد در مرحله بازسازی، سرعت عمل داشته و در حداقل زمان، حداکثر میزان بازسازی را ارائه دهد، باید در موضوع دین‌داری جامعه هدف خودکار کرده باشد. این یک کار فرهنگی و سرمایه‌گذاری فرهنگی بسیار کارآمد و مؤثر در مدیریت بحران است.

میرسپاسی تاب‌آوری منابع انسانی را این‌چنین تعریف می‌کند، با تغییر روزافزون شرایط محیطی و وقوع پدیده‌های پیش‌بینی‌نشده در عرصه کسب‌وکار و جوامع بشری، مدیران منابع انسانی در مسیر دشواری جهت ساماندهی به سرمایه‌های انسانی قرار می‌گیرند. از آنجایی که نظام‌های منابع انسانی مبتنی بر چهار محور اصلی برنامه‌ریزی، جذب و تأمین، آموزش و به‌سازی، انگیزش و به‌کارگیری مؤثر و مراقبت و نگهداری پایه‌گذاری شده (۸) لذا مدیریت تاب‌آوری کارکنان بایستی توان سازمان را در چهار وجه محوری فوق تقویت نموده و قدرت چابکی زیر فرایندها را در چهار محور ذکر شده افزایش دهد.

انسانی در شرایط همه‌گیری کرونا به عمل آورند؛ و در نهایت سؤال اصلی تحقیق را می‌توان این‌چنین تعریف نمود که، ابعاد و مؤلفه‌های تاب‌آوری منابع انسانی در شرایط همه‌گیری کرونا بر اساس آموزه‌های اسلامی چیست و از چه ضرایب وزنی برخوردار می‌باشند؟

مواد و روش‌ها

از آنجایی که این پژوهش به دنبال ارائه مدلی جهت مدیریت تاب‌آوری منابع انسانی در شرایط همه‌گیری کرونا مبتنی بر آموزه‌های اسلامی بوده و طرحی نوین از ابعاد و مؤلفه‌های تاب‌آوری ارائه می‌نماید و درصدد توسعه مجموعه دانسته‌های موجود درباره ابعاد و مؤلفه‌های تاب‌آوری از منظر اسلام است، از حیث هدف یک پژوهش بنیادی محسوب می‌شود و از آنجایی که نتایج حاصل از آن در فرآیند برنامه‌ریزی اجتماعی و تدوین برنامه توسعه فردی از لحاظ جسمی، اجتماعی، روانی و معنوی و مالی و اقتصادی، قابلیت به‌کارگیری دارد، یک پژوهش کاربردی محسوب می‌شود. جامعه آماری این پژوهش شامل ۳۰ نفر از کارشناسان مذهبی شاغل در سازمان‌ها می‌باشند که حائز شرایط زیر می‌باشند:

- ۱- دارای حداقل هشت سال سابقه همکاری با سازمان
  - ۲- دارای مدرک حداقل کارشناسی ارشد و یا تحصیلات حوزوی
  - ۳- آشنایی با مفاهیم و آموزه‌های اسلامی و دانش سیاسی روز
  - ۴- آشنایی با مفاهیم اداری و منابع انسانی
- افراد مذکور علاوه بر مشارکت در فرآیند شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های مدل، در فرآیند تعیین ضرایب وزنی هرکدام از ابعاد و مؤلفه‌ها مشارکت داشته و در قالب مدل سوارا اقدام به اولویت و تعیین وزن عوامل نموده‌اند.
- در بسیاری از مسائل تصمیم‌گیری چند شاخصه، وزندهی به شاخص‌ها از جمله مهم‌ترین مراحل حل مسئله می‌باشد (۲۰). بر این اساس خبرگان نقش حیاتی را در ارزیابی شاخص‌ها و اوزان آن‌ها ایفا می‌کنند و بخش اجتناب‌آمیزی از فرآیند تصمیم‌گیری بر عهده آن‌هاست. روش سوارا یکی از جدیدترین روش‌هایی است که در سال ۲۰۱۰ توسط کرسولین و همکارانش ابداع شده و تصمیم‌گیرنده را قادر می‌سازد تا به انتخاب، ارزیابی و وزن دهی شاخص‌ها بپردازد (۲۱). مهم‌ترین مزیت این روش نسبت به سایر روش‌های مشابه، توان آن در ارزیابی دقت نظر خبرگان درباره شاخص‌های وزن داده شده در طی فرآیند روش می‌باشد (۲۱). علاوه بر این، خبرگان می‌توانند با یک‌دیگر مشورت کرده و این مشورت نتایج حاصله را نسبت به دیگر روش‌های MCDM دقیق‌تر می‌کند (۲۲).

روش سوارا یا تحلیل نسبت ارزیابی، وزندهی تدریجی یکی از روش‌های تصمیم‌گیری چند شاخصه است که هدف آن محاسبه وزن معیارها و زیرمعیارهاست. عملکرد این روش همانند روش‌های بهترین بدترین (BWM)، آنتروپی شانون و لینمپ^۲

می‌پذیرند و بر آن صبر می‌کنند و درصدد اصلاح و بازسازی‌اند. (ثُمَّ إِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا السُّوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذَلِكَ وَأَصْلَحُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ) «[با این همه] پروردگار تو نسبت به کسانی که به نادانی مرتکب گناه شده، سپس توبه کرده و به صلاح آمده‌اند، البته پروردگارت پس از آن آمرزنده مهربان است.» (النحل، ۱۱۹) (۶)

(۶) افراد جامعه مؤمن، با شرکت در اجتماعات مذهبی مانند نمازهای جمعه و جماعات و هیئت‌های مذهبی و مراسم مذهبی، صبورتر و آرام‌تر بار آمده، تحمل شرایط سخت و بحرانی برایشان آسان می‌شود.

(۷) چنانکه از واژه «ایمان» بر می‌آید امنیت و آرامش نتیجه ایمان است. مؤمنان، آرامش عمیق‌تر و مستحکم‌تری داشته و با طوفان‌های روزگار مانند سوانح و حوادث، خم می‌شوند، ولی نمی‌شکنند. آنان صبورتر و پخته‌تر عمل می‌کنند.

نتیجه حاصل از مطالعه مبانی نظری تحقیق که در جدول (۱) ارائه شده، مبنای شروع نظرسنجی در فرآیند پالایش ابعاد و مؤلفه‌ها بوده که تحقیقات پشتیبان هرکدام از ابعاد در جدول زیر ارائه شده است:

جدول ۱. تحقیقات پشتیبان ابعاد اولیه مدل مفهومی

ابعاد	تحقیقات پشتیبان
تاب‌آوری مذهبی	یاسمی‌نژاد و همکاران، ۱۳۹۱ و جمشیدی سولکلو و همکاران، ۱۳۹۳ (۹ و ۱۰)
تاب‌آوری ذهنی	کومهو، سهارچیون، گینه‌توتونو، مانسهنی و روی، ۲۰۰۸ (۱۱)
تاب‌آوری جسمی	انوشیروانی و همکاران، ۱۳۹۹ (۱۲)
تاب‌آوری فرهنگی	پلینگییر، ۲۰۱۲ و مک کیوبین، ۲۰۰۵ (۱۳ و ۱۴)
تاب‌آوری اقتصادی	بریگلو گلو و همکاران، ۲۰۰۶ (۱۵)
تاب‌آوری خانواده	کریمی نژاد و همکاران، ۱۳۹۶ (۱۶)
تاب‌آوری هیجانی	صفاری نیا، ۱۳۹۱ (۱۷)
تاب‌آوری زیستی	پریور و همکاران، ۱۳۹۲ (۱۸)
تاب‌آوری سیاسی	غیاثوند و همکاران، ۱۳۹۳ (۱۹)

هدف اصلی این تحقیق ارائه مدل مدیریت تاب‌آوری منابع انسانی در شرایط همه‌گیری کرونا مبتنی بر آموزه‌های اسلامی بوده و هدف فرعی آن شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های تاب‌آوری و تعیین ضرایب وزنی آن‌ها در شرایط همه‌گیری کرونا می‌باشد. تا بدین‌وسیله، سازمان‌ها بتوانند ضمن شناخت دقیق ابعاد مختلف تاب‌آوری، برنامه‌ریزی‌های لازم را جهت مدیریت بهینه منابع

¹ Step wise Weight Assessment Ratio Analysis (SWARA)
2 linmap

مرحله ۲: تعیین اهمیت مقایسه‌ای از ارزش متوسط اوزان (Sj): با شروع از معیار رتبه دوم، لازم است تا اهمیت آن‌ها تعیین شود، یعنی اینکه چه میزان معیار cj از معیار cj+1 اهمیت بیشتری دارد.

مرحله ۳: ضریب kj را به شرح زیر محاسبه می‌کنیم:

$$k_j = \begin{cases} 1 & j = 1 \\ s_{j+1} & j > 1 \end{cases}$$

مرحله ۴: اندازه‌گیری وزن دوباره محاسبه شده (qj) به شرح زیر:

$$q_j = \begin{cases} 1 & j = 1 \\ \frac{q_{j-1}}{k_j} & j > 1 \end{cases}$$

مرحله ۵: محاسبه مقادیر وزن معیارها به طوری که مجموع آن‌ها برابر یک باشد:

$$w_j = \frac{q_j}{\sum_{k=1}^m q_k}$$

یافته‌ها

الف) شناسایی ابعاد و مؤلفه‌های تاب‌آوری:

برای استخراج ابعاد تاب‌آوری منابع انسانی در شرایط همه‌گیری کرونا ابتدا ابعاد و مؤلفه‌های تاب‌آوری از دیدگاه اسلام شناسایی شده، سپس در قالب دلفی فازی با طی سه مرحله مورد پالایش قرار گرفته است. در مرحله اول هفت بعد شناسایی شده برای تاب‌آوری مورد نظرسنجی قرار گرفته و نتایج زیر به دست آمد:

می‌باشد که معیارها را وزن‌دهی می‌کنند. این واژه به معنی تحلیل نسبت ارزیابی وزن‌دهی تدریجی می‌باشد. در این روش معیارها بر اساس ارزش رتبه‌بندی می‌شوند. در این روش به مهم‌ترین معیار رتبه یک و به کم‌اهمیت‌ترین معیار رتبه آخر داده می‌شود. در این روش، کارشناسان (پاسخ‌دهندگان) نقش مهمی در تعیین وزن معیارها دارند. مشخصه اصلی این روش، امکان برآورد کارشناسان و صاحب‌نظران در رابطه با نسبت اهمیت معیارها در فرآیند تعیین وزن آن‌ها می‌باشد. این روش جهت گردآوری و هماهنگی اطلاعات به‌دست‌آمده از کارشناسان و صاحب‌نظران مفید می‌باشد. کاربردهای این تکنیک ساده می‌باشند و کارشناسان در زمینه‌های مختلف می‌توانند به‌سادگی با مقصود اصلی این روش ارتباط برقرار کنند. به لحاظ کیفی بودن ابعاد، در این پژوهش از سواری فازی با مراحل اجرایی ذیل استفاده شده است:

مرحله ۱: طبقه‌بندی معیارها با توجه به اهمیت آن‌ها در این مرحله، خبرگان رتبه‌بندی معیارهای تعریف شده را با توجه به اهمیتی که در اختیار دارند، انجام می‌دهند. به‌عنوان مثال، مهم‌ترین مقدار در رتبه اول، کمترین مقدار در رتبه آخر و سایر مقادیر بر اساس اهمیتهای در بازه میانی این دو قرار می‌گیرند. جدول (۲) طیف فازی مورد استفاده را نشان می‌دهد.

جدول ۲. طیف پنج نقطه‌ای

متغیرهای زبانی	اعداد فازی
اهمیت یکسان	(۱,۱,۱)
نسبتاً مهم	(۲/۳,۱,۳/۲)
کم‌اهمیت	(۲/۵,۱/۲,۲/۳)
خیلی کم‌اهمیت	(۲/۷,۱/۳,۲/۵)
کاملاً کم‌اهمیت	(۲/۹,۱/۴,۲/۷)

جدول ۳- نتایج شمارش پاسخ‌های مرحله نخست نظرسنجی

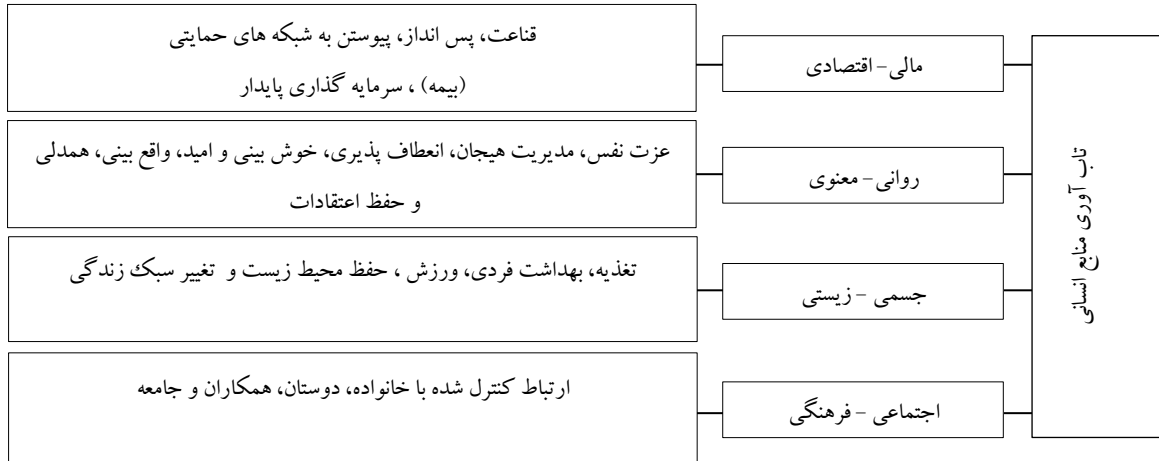
ابعاد	میزان موافقت			
	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد
تاب‌آوری مذهبی	۲	۴	۱۴	۶
تاب‌آوری ذهنی	۲	۴	۷	۹
تاب‌آوری جسمی	۰	۲	۴	۱۴
تاب‌آوری فرهنگی	۲	۳	۱۳	۷
تاب‌آوری اقتصادی	۱	۲	۴	۱۴
تاب‌آوری خانواده	۲	۳	۱۵	۶
تاب‌آوری همجانی	۲	۲	۷	۱۰
تاب‌آوری زیستی	۳	۴	۱۵	۵
تاب‌آوری سیاسی	۸	۹	۷	۳

۱- با توجه به همگونی ابعاد مذهبی با ذهنی و احساسی این سه بعد در قالب بعد تاب‌آوری روانی-معنوی تعریف گردد.
۲- تاب‌آوری فرهنگی و خانواده در قالب تاب‌آوری اجتماعی-فرهنگی در مرحله دوم مورد نظرسنجی قرار گرفت.
۳- تاب‌آوری جسمی و زیستی در یک بعد واحد قرار گرفت.

همان‌گونه که جدول فوق نشان می‌دهد، بیشترین میزان موافقت خبرگان با تاب‌آوری جسمی و اقتصادی و کمترین موافقت آن‌ها با تاب‌آوری سیاسی بوده است. از آنجایی که در پرسش‌نامه ارائه شده علاوه بر سؤالات بسته، دیدگاه‌های خبرگان در قالب سؤالات باز نیز اخذ شده، لذا پس از پالایش نقطه‌نظرهای ارائه شده، اقدامات اصلاحی زیر در مؤلفه‌های مدل مفهومی اول در طی دو مرحله نظرسنجی به‌عمل آمده است:

اجماع نظر خبرگان قرار گرفته و مدل نهایی به شکل زیر استخراج شد:

- ۴- در مرحله دوم در ابعاد تاب‌آوری مالی و اقتصادی اعضای گروه خبره به وحدت نظر رسیده‌اند و میزان اختلاف نظر در مراحل اول و دوم کمتر از حد آستانه خیلی کم (۰.۱) بوده، لذا نظرسنجی در خصوص مؤلفه‌های فوق متوقف شد.
- ۵- در مرحله سوم، سه بعد تاب‌آوری روانی-اجتماعی، تاب‌آوری جسمی-زیستی و تاب‌آوری اجتماعی-فرهنگی نیز مورد

شکل ۲. ابعاد تاب‌آوری منابع انسانی در همه‌گیری کرونا از منظر اسلام

جدول ۶. رتبه‌بندی ابعاد تاب‌آوری منابع انسانی

رتبه	ابعاد تاب‌آوری	رتبه‌بندی
۱	تاب‌آوری جسمی - زیستی	۴۷.۹۷
۲	تاب‌آوری روانی - معنوی	۲۶.۶۵
۳	تاب‌آوری مالی - اقتصادی	۱۵.۲۳
۴	تاب‌آوری اجتماعی - فرهنگی	۱۰.۱۵

ب) استخراج ضرایب وزنی:

هرکدام از ابعاد چهارگانه نهایی شده در مرحله قبل در طی مراحل پنج‌گانه مدل سوارا به شرح جداول زیر مورد ارزش‌گذاری قرار گرفت:

جدول ۴. اولویت‌بندی ابعاد تاب‌آوری

ابعاد تاب‌آوری	SJ
تاب‌آوری جسمی - زیستی	۱
تاب‌آوری روانی - معنوی	۰.۸
تاب‌آوری مالی - اقتصادی	۰.۷۵
تاب‌آوری اجتماعی - فرهنگی	۰.۵

با توجه به نتایج حاصل از اولویت‌بندی ابعاد که مطابق روش سوارا ارزش‌گذاری شده، ضرایب وزنی هرکدام از ابعاد به شرح زیر استخراج گردیده است:

جدول ۵. مراحل محاسبه ضرایب وزنی

معیار	WJ	QJ	KJ	SJ
تاب‌آوری جسمی - زیستی	۰.۴۸	۱	۱	۱
تاب‌آوری روانی - معنوی	۰.۲۷	۰.۵۶	۱.۸	۰.۸
تاب‌آوری مالی - اقتصادی	۰.۱۵	۰.۳۲	۱.۷۵	۰.۷۵
تاب‌آوری اجتماعی - فرهنگی	۰.۱	۰.۲۱	۱.۵	۰.۵

با نرمالیز کردن نتایج جدول فوق ضریب وزنی هرکدام از ابعاد به صورت زیر به دست آمده که در جدول شماره ۶ نشان داده شده است.

نتیجه‌گیری

با توجه به جایگاه سلامت انسان در آموزه‌های اسلامی و حفظ سلامت افراد در ابعاد سلامت جسمی، اجتماعی، معنوی و روانی، میزان تاب‌آوری در این چهار بعد اصلی منجر به حفظ سلامت فرد و جامعه در مقابله با مسائل و بحران‌های زندگی شده و قدرت غلبه بر شرایط و اقتضائات جبری را در افراد افزایش می‌دهد. با توجه به مطالعه مبانی نظری پژوهش و اخذ نظر خبرگان، ابعاد تاب‌آوری منابع انسانی در مقابل همه‌گیری بیماری کرونا در چهار بعد و ۲۰ مؤلفه نهایی شده و میزان ضرایب وزنی بعد جسمی-زیستی دارای بیشترین مقدار (۴۷.۹۷) و بعد اجتماعی-فرهنگی کمترین مقدار (۱۰.۱۵) به دست آمد.

محدودیت‌ها

از محدودیت‌های پژوهش حاضر می‌توان به شرایط سخت استخراج نظرات خبرگان به علت عدم دسترسی به آن‌ها به جهت شیوع همه‌گیر بیماری کرونا و استفاده از پرسش‌نامه‌های الکترونیکی در این راستا اشاره کرد. عدم به‌کارگیری روش‌های اثربخش مانند مصاحبه یا جلسات طوفان مغزی نیز از محدودیت‌های عمده پژوهش محسوب می‌شود.

پیشنهاد‌های تحقیق

References

- Holling CS. "Resilience and stability of ecological Systems". *Annual Review of Ecology and Systematics*. 1973; 4:1-23.
  - Klein RJ, Nicholls F. "Thomalla, Resilience to natural hazards: how useful is this concept?". *Environmental Hazards*. 2003; 5(1-2):35- 45.
  - Bryant M, Allen P. Resilience as a framework for urban design. In 4th International urban design conference. 2011.
  - Greeff A, Joubert A. Spirituality and resilience in families in which a parent has died. *Psychological Reports*. 2007; 100: 897-900.
  - Hamid N, Keikhosravani M, Babamiri M, Dehghani M. The Relationship Between Mental Health, Spiritual Intelligence With Resiliency In Student of Kermanshah University of Medical Sciences. *Jentashapir Journal of Health Research*. 2012; 3: 331-8.
  - The Holy Quran
  - Naraqji MM. *Jama 'al-Saadat*, 1209 AH, Scientific Foundation, Beirut, 1418 AH;3,404.
  - MirSepasi N. "Human Resources Strategic Management working Relation, 2 nd Edn. Mir pub. 2008;Tehran, Iran.
  - Yasemi Nejad P, Gol Mohammadian M, Current B. Investigating the Relationship between Religious Orientation and Psychological Hardiness in Students. *Scientific Journal of Islamic Education*. 2011; 19(12): 119-37.
  - Jamshidy Soloklo B, ArabMoghaddam N, Dorkhah A. The Relationship between religiosity and Resilience in Secondary and High School Students in Shiraz. *The Journal of New Thoughts on Education*. 2014; 10(1): 144-63. doi: 10.22051/jontoe.2014.366
  - Cuomo C, Sarchiapone M, Giannantonio MD, Mancini M, Roy, A. Aggression, impulsivity, personality traits,
- (۱) تاب‌آوری جسمی- زیستی: رعایت اصول تغذیه مناسب مطابق نظر متخصصان سلامت، حفظ بهداشت فردی و رعایت پروتکل‌های بهداشتی، ورزش و سرگرمی‌های مناسب، تغییر سبک زندگی و جلوگیری از آلوده‌سازی محیط کار و جامعه از جمله مواردی است که می‌تواند به افزایش تاب‌آوری منابع انسانی در مقابله با همه‌گیری کرونا مؤثر واقع شود.
- (۲) تاب‌آوری مالی- اقتصادی: انجام پس‌انداز متناسب با هزینه‌های زندگی و احتمال وقوع شرایط بحرانی، پیوستن به شبکه‌های حمایتی نظیر بیمه‌های اجباری و تکمیلی، قناعت و صرفه‌جویی در هزینه‌ها و انجام سرمایه‌گذاری پایدار و گریز از ریسک‌های نسنجیده در برنامه‌ریزی اقتصادی منجر به بهبود وضعیت معیشتی افراد شده و مقاومت آن‌ها را در مقابله با این بیماری افزایش می‌دهد.
- (۳) تاب‌آوری اجتماعی- فرهنگی: در این بعد از تاب‌آوری ایجاد تعادل بین خواسته‌های فردی و ملاحظات اجتماعی و بهداشتی حائز اهمیت فراوان می‌باشد که بدین‌منظور لازم است تا با برقراری ارتباط عاطفی مناسب با اعضای خانواده و برقراری ارتباطات اجتماعی کنترل‌شده با دوستان صمیمی و همکاران و رعایت فواصل فیزیکی مناسب در سطح جامعه، ضمن حفظ نشاط فردی باعث افزایش سلامت در سطح جامعه شوند.
- (۴) تاب‌آوری روانی- معنوی: این بعد از تاب‌آوری به‌عنوان محور و مرکز ثقل تاب‌آوری و حفظ مقاومت فردی در مقابله با همه‌گیری بیماری کرونا بوده و به‌نظر می‌رسد که وجود برنامه‌های منظم آموزشی و فرهنگی سازمان‌ها و جوامع در این بعد نقش به‌سزایی در افزایش تاب‌آوری منابع انسانی ایفا نماید. بدین‌منظور حفظ ارزش‌ها و اعتقادات مذهبی در چارچوب نظام اعتقادی معتدل و تحت‌نظر کارشناس و متخصص امور مذهبی که در جامعه ما مراجع جامع‌الشرایط هستند، می‌تواند از یک‌طرف باعث افزایش سلامت معنوی در افراد شده و از طرفی دیگر مانع توسعه و ویروس از طریق مراکز و مجالس مذهبی شود.
- همچنین حفظ عزت‌نفس، کنترل عواطف و هیجانات درونی، خوش‌بینی و امیدواری به آینده بعد از هر مرحله سختی و دشواری، واقع‌نگری و پذیرش واقعیت‌ها، انعطاف‌پذیری و تطبیق با شرایط و بحران‌ها و حفظ روحیه گذشت، هم‌دلی و کمک به دیگران از جمله مواردی است که بر اساس آموزه‌های اسلامی و نظر کارشناسان این حوزه میزان تاب‌آوری افراد را افزایش داده و نویدبخش آیه پنجم و ششم سوره الشرح (فَإِنَّ مَعَ الْعُسْرِ يُسْرًا) مبنی بر وجود گشایش و آسانی بعد از هر مرحله سختی و دشواری خواهد بود.

18. Parivar P, Faryadi S, Yavari A, Salehi E, Harati P. Developing the Ecological Sustainable Strategies to increase Urban Environmental Resilience: (Case Study: Districts 1 and 3 of Tehran Municipality). *Journal of Environmental Studies*, 2013; 39(1): 123-32. doi: 10.22059/jes.2013.30393
19. Ghiasvand A. on the general policies of resistance economics - a review of the world literature on national resilience. Report of the Office of Economic Studies of the Research Center of the Islamic Consultative Assembly (electronic version). 2014.
20. Alimardani M, Zolfani SH, Aghdaie MH, Tamošaitienė J. A novel hybrid SWARA and VIKOR methodology for supplier selection in an agile environment. *Technological and Economic Development of Economy*. 2013;19(3): 533-48.
21. Keršulienė V, Zavadskas EK, Turskis Z. Selection of rational dispute resolution method by applying new step-wise weight assessment ratio analysis (SWARA). *Journal of Business Economics and Management*. 2010; 11(2): 243-58.
22. Dehnavi A, Aghdam IN, Pradhan B, Varzandeh MHM. A new hybrid model using step-wise weight assessment ratio analysis (SWARA) technique and adaptive neuro-fuzzy inference system (ANFIS) for regional landslide hazard assessment in Iran. *Catena*. 2015; 135: 122-48.
- and childhood trauma of prisoners with substance abuse and addiction. *American Journal of Drug and Alcohol Abuse*. 2008; 34(3): 339-45.
12. Anoushirvani M, Karimi M, Rezaeizadeh H. A practical guide to improving physical and mental resilience from the perspective of Iranian medicine; Ministry of Health. Treatment and Medical Education. Office of Iranian Medicine, 2020.
13. Plieninger T, Bieling C. (Eds.). *Resilience and the cultural landscape: understanding and managing change in humanshaped environments*. Cambridge University Press. 2012.
14. McCubbin LD, McCubbin HI. Culture and ethnic identity in family resilience: Dynamic processes in trauma and transformation of Indigenous people. In M. Ungar (Ed.), *Handbook for working with children and youth*. Ousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publications. 2005; 27-44.
15. Briguglio L, G. Cordina N, Farrugia SV. "Conceptualizing and Measuring Economic resilience", in L. Briguglio, G. Cordina and E. J. Kisanga (eds.), *Building the Economic Resilience of Small States*, Malta: Islands and Small States Institute of the University of Malta and London: Commonwealth Secretariat. 2006; 265-88.
16. Kariminejad H, Sadeghi M, Gholamrezaei, S. Effectiveness of Emotion Regulation in Social Performance and Assertiveness among High School Students in Tabriz (2015-20). *Journal of Modern Psychological Researches*. 2017; 12(47): 155-80.
17. Saffarinya M, Bazyari Meimand M. Socio-emotional resilience in students living in deprived and privileged areas. *The Journal of New Thoughts on Education*. 2012; 8(1): 107-24. doi: 10.22051/jontoe.2012.156